

TÜRKMEN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ GRUPLARININ BİR BELİRLEYİCİSİ OLARAK ŞİMDİKİ ZAMAN EKİ

Hüseyin YILDIRIM*

Öz: Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi genel Türkçenin Oğuz (Güney-Batı) grubunda yer alır. Şimdiki zaman ekinin kullanım biçimleri hem Türkiye Türkçesinin hem de Türkmen Türkçesinin ağız gruplarının belirlenmesinde kullanılan en önemli morfolojik ölçütlerden biridir.

Esas olarak 11. yüzyıldan itibaren ve daha sonra 13. yüzyılda ata yurttan ayrıılıp ana yurda gelen Oğuz boyları Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleşirken ata yurttan kalmaya devam eden Oğuz boyları günümüzde çoğunlukla Türkmenistan Cumhuriyetinde yaşamaktadır. Anadolu'nun ve Türkmenistan'ın tarihî ve etnik bağı dilde ve ağızlarında kendini gösterir.

Türkmen Türkçesinin günümüz yazı dilinde -yar /-yâr eki, Türkiye Türkçesi standart yazı dilinde ise -yor eki şimdiki zamanı karşılayan asıl ekler olarak kullanılmaktadır. Ancak, yöre- / yat- ve yoru- /yürü- yardımcı fiillerinin ses değişimine uğramasıyla ortaya çıkan bu ekler Türkmen ve Türkiye Türkçesi ağızlarında varyantları bakımından oldukça çeşitlilik gösterir.

Bu çalışmada ana ve alt ağız gruplarının sınıflandırılmasında dikkate alınan şimdiki zaman ekinin Türkmen Türkçesi ağızlarındaki durumu değerlendirilecek ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki şimdiki zaman ekinin genel biçimleriyle mukayese edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Şimdiki zaman eki, Türkmen ağızları, Türkmen Türkçesi, -yor eki, -yar eki.

The Present Continuous Tense Suffix As A Determiner Of The Dialect Groups Of The Turkmen And Standard Turkish spoken in Turkey.

Abstract. Turkmen Turkish and Standard Turkish spoken in Turkey belong to the South-Western Turkish/Oğuz sub-group of Proto-Turkish. The pattern of use of the present continuous suffix is seen as one of the most important morphological criterion for the determination of the dialect groups of Turkish and Turkmen Turkish.

Mainly starting from the 11th Century and especially after the 13th century, the Oğuz tribes left their fatherland and settled in various regions of Anatolia; but the majority of the Oğuz Tribes stayed in the fatherland and most of them live in the Republic of Turkmenistan today. The historical and ethnic ties between Anatolia and Turkmenistan manifest themselves in the language and dialects.

The suffix -yar /-yâr of today's written language of the Turkmen Turkish and the suffix -yor of standard written language in Anatolian Turkish are used to correspond to the suffix of the present continuous tense. However, these suffixes which occurred as a result of the phonetic change of the auxiliary verbs yöre- / yat- and yoru- /yürü-, vary considerably in terms of the variants in dialects of the Turkmen and Turkish spoken in Turkey.

In this study, the status of present continuous tense suffix in the dialects of the Turkmen Turkish will be evaluated and compared with the general forms of the present continuous tense suffix in the dialects of standard Turkish in Turkey.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. Ankara/TÜRKİYE. E-posta: huseyin@gazi.edu.tr

Keywords: *Present continuous tense suffix, Turkmen dialects, Turkmen Turkish, - the suffix -yor, - the suffix -yar.*

Giriş

Türkmen Türkçesinin standart yazı dilinde şimdiki zamanı karşılamak için esas olarak *-yar, -yär*, Türkiye Türkçesinde ise *-yor* eki kullanılır¹.

Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılması çalışmalarında en çok kullanılan ölçütlerden biri, şimdiki zaman ekindeki ses değişimleridir. Bu ek, ses yapısı bakımından gösterdiği çeşitlilikle (*-yorur, -yuru, -yor, -yo, -ya, -yu, -yi, -y, -i* vs.) Anadolu'daki ağız gruplarının belirlenmesinde rol oynar (Karahan 1996: XI). Aynı şekilde Türkmen Türkçesinin diyalekt ve ağızlarının belirlenmesinde de araştırmacılar tarafından şimdiki zamanın karşılanma biçimi dikkate alınır. Şimdiki zaman ekinin aslında hangi yardımcı fiilden geldiği sınıflandırmada temel alınan ölçütlerden biridir (Berdiyev 1988 :128). Ek Türkmen ağızlarında da ses yapısı bakımından oldukça çeşitlilik gösterir (*-yā, -yā̄, -ya., -yā, -ye, -yō, -yō̄, -yo, -yō, -yār, -yār, -yör, -yör̄, -yer, -ō, -ör, -ıy, -iy* vs.).

Şimdiki zaman ekinin Türkmen Türkçesi ağızlarındaki ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumuna geçmeden önce, Türkmen ve Türkiye Türkçesi ana ve alt ağız gruplarına kısaca değinmek gerekir.

Türkmen Türkçesinin diyalektleri ve ağızları² temel olarak üç esasta sınıflandırılır: *boylara göre, bölgelere göre, dil özelliklerine göre*. Bu sınıflandırmalara göre diyalekt ve ağızların dağılımı şu şekildedir:

a.) Diyalektlerin Boylara Göre Sınıflandırılması

Türkmen ağız araştırmalarında Türkmen diyalektlerinin, Türkmen halkını meydana getiren boyların ve urukların adı ile sınıflandırılması yaygın bir yaklaşımdır. Bu esasta Türkmen diyalektleri şu alt gruplara ayrılır:

1. Teke Diyalekti. Teke diyalekti iki ana ağız grubuna ayrılır: **a.) Ahal ağızı, b.) Marı ağızı.** Bu ağızların da kendi içinde alt ağızları vardır. Örneğin: *Burkaz ağızı* vb.; **2. Yomut Diyalekti.** Geniş bir alanı kapsayan bu diyalekt iki alt ağız grubuna ayrılır: **a.) Kuzey ağızları, b.) Batı ağızları.** Bu ağızların da kendi içinde farklı ağızları vardır. Örneğin: *Uşak ağızı* vb; **3. Gökleň Diyalekti.** Kendi içinde iki alt gruba ayrılır: **a.) Gayı ağızı, b.) Merkez ağızı;** **4. Salur Diyalekti;** **5. Sarık Diyalekti;** **6. Ārsarı Diyalekti;** **7. Çovdur Diyalekti.** Bu diyalektin birkaç alt ağızı vardır (*İgdir ağızı, Bozacı ağızı*); **8. Garadaşlı - Alili (Yazır) Diyalekti. a.) Alili** (Kaka bölgesi) ve **b.) Garadaşlı** (Yılanlı bölgesi) olmak üzere iki alt diyalekt grubuna ayrılır; **9. Nohur Diyalekti.** *Kürüjdey, Nohur* diyalektinin bir alt grup ağızıdır; **10. Mürçe Diyalekti;** **11. Ānev Diyalekti;** **12. Hasar Ağızı;** **13. Sakar Diyalekti;** **14. Eski Diyalekti;** **15. Hatap Diyalekti;** **16. Mukrı Diyalekti;** **17. Surhı Diyalekti;** **18. Kırac Diyalekti;** **19. Arabacı Ağızı;** **20. Çandır Diyalekti;** **21. Çeges Diyalekti;** **22. Bayat Şivesi;** **23. Gıpçak Geleşikleri;** **24. Yemreli Ağızı;** **25. Mehinli Ağızı;** **26. Düyeçi Ağızı;** **27. Ata**

¹ Türkmen Türkçesinde *-p dur-, -p otur-*, Türkiye Türkçesinde *-makta/ -mekte* gibi şimdiki zamanı karşılamak için kullanılan diğer ekler ve yapılar da mevcut olup, bu çalışmanın sınırlılığı içinde değerlendirilmeyecektir.

² Türkmen ağızları üzerine yapılan çalışmalarda ana ağız grupları için *diyalekt* "diyalekt" ya da eş anlamlısı olarak *şive*, alt ağız grupları için ise geleşik "ağız" terimi tercih edilmektedir.

Ağız: 28. Olam Diyalekti; 29. Bıcağ Diyalekti; 30. Sayatlı Diyalekti; 31. Küren Diyalekti (Amansariyev 1970: 54-58).

b) Dialektlerin Bölgelere Göre Sınıflandırılması

Türkmen diyalektleri coğrafi olarak şu gruplara ayrılır:

I. **Lebab Dialektleri.** Bu gruba giren diyalektler ve ağızlar: 1) Ārsarı diyalekti, 2) Sakar diyalekti, 3) Eski diyalekti, 4) Hatap ağızı, 5) Mukrı diyalekti, 6) Surhı diyalekti, 7) Kırta diyalekti, 8) Arabacı şivesi, 9) Çandır diyalekti, 10) Çeges diyalekti, 11) Bayat şivesi, 12) Gıpçak ağızları, 13) Olam diyalekti.

II. **Merkezî Dialektler.** Bu gruba şu diyalekt ve ağızlar dâhildir: 1) Teke diyalektinin Ahal ağızı, 2) Garadaşlı — Alili diyalektinin Alili ağızı, 3) Ānev diyalekti, 4) Hasar ağızı, 5) Mehinli ağızı

III. **Marı Dialektleri.** Bu gruba giren diyalekt ve ağızlar: 1) Teke diyalektinin Marı ağızı, 2) Burkaz ağızı, 3) Sarık diyalekti (Pendi diyalekti), 4) Salır diyalekti (Saragıt diyalekti).

IV. **Sumbar Dialektleri.** Bu gruba ait diyalekt ve ağızlar: 1) Gökleñ diyalekti, 2) Nohur diyalekti (Nohur ve Kürüjdey ağızları), 3) Mürçe ağızı.

V. **Batı-Kuzey Diyalekti.** (Yomut diyalektinin Batı ağızı).

VI. **Kuzey Dialektleri.** Bu gruba giren diyalektler: 1) Yomut diyalektinin Kuzey ağızı (Yomut ve Uşak ağızları), 2) Çovdur diyalekti, 3) Yemreli diyalekti, 4) Garadaşlı—Alili diyalektinin Garadaşlı ağızı, 5) Düyeçi ağızı (Amansariyev 1970: 58-59).

c) Dialektlerin Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Bu sınıflandırmada Türkmen diyalektlerinin fonetik, morfolojik ve söz varlığı gibi kendine has özellikleri dikkate alınır. Burada en önemli ölçüt /s, z/ seslerinin ağızlardaki durumudur. Türkmen Türkçesinin tipik özelliklerinden biri /s, z/ seslerinin dilucu (dışarası, ş, z) olmasıdır. Dil özelliklerine göre Türkmen diyalektleri iki büyük gruba ayrılır:

1. **Dilucu (=Dışarası) Dialektler.** Bu gruba Teke, Yomut, Gökleñ, Salır, Sarık, Ārsarı, Garadaşlı, Alili, Yemreli gibi diyalekt ve ağızlar girer.

2. **Dilüstü Dialektler.** Bu gruba Çovdur, Nohur, Ānev, Eski, Mukrı, Surhı, Kırac, Arabacı, Çandır, Çeges, Hatap, Bayat, Düyeçi, Gıpçak gibi diyalekt ve ağızlar girer (Amansariyev 1970: 60).

Türkmen ağızlarının sınıflandırılması temel olarak yukarıdaki şekildedir. Türkiye Türkçesi ağız gruplarının sınıflandırılmasına gelince, Türkiye Türkçesi ana ağız grupları esas olarak bölgelere göre; alt ağız grupları ise il ve ilçelere göre sınıflandırılır.

Anadolu'da 13-14. yüzyıllarda iç göçlerin başlaması, boyların birbiriyle karışması, sosyal ve siyasi sebepler yanında devletin iskân politikası vasıtasıyla ortaya çıkan yayılma ve aktarmalar bir ağız diğer ağızla karıştırmıştır. Bu farklı ağızlar hem kendi içlerinde gelişme ve değişmeler yaşamış hem de Anadolu'nun yapısındaki sosyal ve siyasi değişmeler, göçler, iskân politikası, mübadeleler, yeni etnik unsurların iskânı gibi sebeplerle yeni bazı karışımlara maruz kalmıştır. Çok yakın mahalle veya köylerin ağızlarındaki farklılıkların olması bu durumla yakından ilgilidir (Biray 2007: 375).

11. yüzyıldan başlayarak 14. yüzyıla kadar devam eden sürekli göçler ile Anadolu bölgesi bir Oğuz bölgesi hâline gelmiştir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gelmiş olan ve Oğuzlara oranla çok daha az sayıdaki diğer Türk kavimlerine mensup unsurlar, Zamanla Oğuzlarla karışıp kaynaşmışlardır. Bu karışıp kaynaşma durumu onların dil yapısında da kendini göstermiş; özel ağız bölgeleri ortaya çıkmıştır (Korkmaz 1996 a: 179). Korkmaz, Türkiye Türkçesi ağızlarının oluşumunda rol oynayan başlıca boyların Kayı, Kınık, Avşar, Salur, Çepni, Bayındır, Bayat, Alayuntlu, ve Eymir boyları olduğunu belirtir (1996: 182).

Türkiye Türkçesi ağızları Leylâ Karahan tarafından, ayırıcı ve belirleyici bazı ses, şekil ve söz dizimi özelliklerine göre üç ana grup içerisinde toplanır:

1. *Doğu Grubu Ağızları*. Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Van ağızları.

2. *Kuzeydoğu Grubu Ağızları*. Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları.

3. *Batı Grubu Ağızları*. Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları (Karahan 1996: 1-2).

İnceleme

Şimdiki zaman eki *-yor*, Batı Türkçesinde *yorır*³ yapısının ekleşmesiyle ortaya çıkmış yeni bir ektir. Ek, bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında çeşitli ses değişimlerine uğramıştır. Bu değişimlerin en fazla olduğu ağızlar, Doğu ve Kuzeydoğu ağızlarıdır. Batı Grubu ağızlarında, bazı istisnalar olmakla birlikte, ekin asli şekli ile tam-yarı ekleşmiş şekilleri kullanılmaktadır (Karahan 43). Türkmen Türkçesi ağızlarında ise şimdiki zaman eki ve varyantları *yöre-* “yürümek” fiilinin ekleşmesi ile (bazı ağızlarda ise zarf-fiil eki ve sonrasında gelen *dur-* fiilinin ekleşmesi ile) ortaya çıkar (Berdiyev 1988: 150).

Morfolojik bakımından ayırt edici özelliğe sahip olan şimdiki zaman eki, Türkmen diyalekt ve ağızlarında esas olarak üç biçimdedir: a.) *-yar / -yâr* (ve diğer fonetik varyantları), b.) *-dir / -dir* (ve diğer fonetik varyantları), c.) *-dı / -di* (ve diğer fonetik varyantları). Bu biçimlerin diyalektlerdeki durumu şu şekildedir: **a.)** Aslında *yat-*, *yör-* fiillerinden gelen *-yar / -yâr* eki Teke, Yomut, Alili, Gökleñ, Salır, Ārsarı, Sarık diyalektlerinde kullanılır. Yomut diyalektinin Batı grubu ağızlarında *-yâr / -yâr*, *-yâ / -yâ* (*alyâr / alyâ*, *gelyâr / gelyâ*), Kuzey ağzında *-ya / -ye* (*alya*, *gelye*); Teke, Salır diyalektlerinde *-yâ / -yâ* (*alyâ*, *gelyâ*); Alili ve Gökleñ diyalektlerinde, Karakalpakistan Türkmenlerinin ağızlarında *-ya / -ye* (*alya*, *gelye*);

³ Tuncer Gülensoy *-yor* şimdiki zaman ekinin kökeni konusunda “F. Korş “*-yor* ve *-yar* < *yat-*” tandır, der. Bang’a göre “*köre durur* > **köre yurur* > **köreyur* > *köreyor*” dur. Gabain’e göre “*-a dur-ur* > *-ıyor*” şeklindedir. Mecdut Mansuroğlu’na göre ise, “*-a/-e/-ı/-i yorır* > *-I + yorır* > *-ıyuru* > *-yor* gelişimiyle ortaya çıkmıştır. K. Foy, R.R. Arat, A. Caferoğlu, M. Ergin, Z. Korkmaz ve birçok dilcinin kabulüne göre *yorı-* / *yoru-* “yürü-fiilinin *yorı-r* geniş zaman şeklinden çıkmıştır.”, der (Gülensoy 1985: 283).

Ärsarı diyalektinde *-yör* (*alyör, gelyör*); Sarık diyalektinde *-ör / -ō* (*alör / alō, gelör / gelō*) biçimindedir. **b.)** Aslında *dur-* fiilinden gelen *-dır / -dir* ekleri Çovdur diyalektinde *-dır / -dir* (*aladır, geledir*); Sarık diyalektinin ağızlarında *-dür / -dū* (*sörüdür / sörödū, şıldür / řıldū*); Salır diyalektinin bazı ağızlarında *-dür* (*aydıldür, dıldür*); Stavropol Türkmenlerinin ağızında *-dür* (*aladır / aldür, geledür / geldür*) şeklinde kullanılır. **c.)** Şimdiki zamanın *-dı / -di* biçimi ve fonetik varyantları Nohur (*ağireydi, ohatmeydi, geliymeydi*), Änev (*çihade, durade, gedede*), Kıraç (*açiledi, yapıledi, gelädi*) diyalektlerinde ve bazı ağızlarda kullanılır (Berdiyev vd. 1970: 28-29).

Türkmen Türkçesinde olduğu gibi, yardımcı fiillerin birleşik çekimlerle şimdiki zamanı ifade ettiği, Türkçenin tarihî dönemlerinde de görülür. Fiil + Zarf-fiil eki + *dur-*, *otur-*, *yat-*, *yürü-* yardımcı fiilleri + geniş zaman eki şeklindeki yapılar şimdiki zamanı ifade etmektedir. Çağatay Türkçesinde *-a turur, -e turur > -adur, -edür* şeklinde ekleşerek şimdiki zaman çekimini meydana getirmiştir: *aladurmin, köredursin, tapadur*. Bugünkü lehçelerde de birleşik çekimlerle şimdiki zamanın kurulduğu görülmektedir. Mesela, Azerbaycan Türkçesinde 14 – 18. yüzyıllarda *-a/-e + durur* yardımcı fiili şimdiki zamanı ifade etmiştir. Bunun kısaltılmış şekli olan *-adur, -edür* kullanımını devam ettirmiştir: *ahadur, yazadurlar, veredur* (Biray 2007: 379).

Mustafa Öner Batı Türkçesinin *FİİL + yorır* (kalıplaşmış zarf fiil + tasviri fiil) ile oluşan birleşik fiil yapısının Türkiye Türkçesi *-yor* ekine yol açtığı eklenme ve ekleşme sürecini *FİİL + turur* yapısıyla karşılaştırır ve ET *-a turur > -adur* ekleşmesinin yaşandığı Kıpçak, Harezm ve Çağatay dil alanından çok daha batıda, Oğuz sahasında meydana gelen *-I yorır > -iyorur > [Diyalekt. * -iyörür]* Diyalekt. **-iyoru [> -iyörü]* > TT *-iyor [> Diyalekt -iyur/-iyür;- iyir /-iyir; -ayur / -eyur]* > Diyalekt. ** -iyo > *-iyu / -uyu / -üyü [> -yo] > *-iyi > *-iy / -iy > -y* yapısının ise çok daha geç bir devre ait olduğunu belirtir (Öner 2016).

Şimdiki zaman ekinin *yöre-* (ve *yat-*) ve *dur-* fiillerinde ekleşmiş ve ses değişmelerine uğramış biçimlerinin Türkmen diyalekt ve ağızlarındaki durumuna tek tek bakacak olursak şu şekillerde kullanıldığı görülür:

a.) Yomut diyalektinin Batı grubu ağızlarında *-yā, yā̄, -yār, -yār* ve seyrek durumlarda *-ye*, Kuzey ağızlarında ise *-ya, -ye, -yo, -yö, -ī, -ī⁴* ekleri kullanılır (Berdiyev 1988: 131).

b.) Salır diyalektinde: *-yā, -yā⁵* eki kullanılır (134).

c.) Çovdur diyalektinde *-a+dır, -e+dir, -y+dır, -y+dir, -yo+r* ekleriyle şimdiki zaman karşılanır (135).

ç.) Gökleñ diyalektinde çoğunlukla *-ya, -ye*; seyrek olarak *-yo, -yö, -yā, yā̄* ekleri kullanılır (135).

d.) Nohur diyalektinde çoğunlukla *-a+di, ā+di, -y+di*; seyrek olarak: *-a+dır, -ā+dır, -y+dir*. Ayrıca, *-ā+ti, -a+ti, -y+ti* ekleri kullanılır (137).

⁴ C. Amansarıyev'in Yomut diyalektinin Kuzey ağızlarında şimdiki zaman eki olarak gösterdiği *-yār, -yor, -yer* (ünlüsü kısa) varyantlarına bu ağzın konuşanlarında artık rastlanmaz (Berdiyev 1988: 132).

⁵ F. E. Korş'un bu ağızda kullanıldığını belirttiği *-yor* varyantı şimdiki zaman eki fonksiyonunda artık kullanılmamaktadır (Berdiyev 1988).

e.) Ärsarı diyalektinde çoğunlukla *-yör*, *-yö*; seyrek olarak *-yör̄*, *-yȫ* ekleriyle. Sayat yöresinde yaşayan Ärsarı boyunun ağzında ise şimdiki zaman *-yār*, *-yā*, *-yār̄*, *-yā̄* ekleriyle yapılır (138).

f.) Sarık diyalektinde çoğunlukla *-ör*, *-ö*, *-y+dür* ekleri kullanılır. Bu eklerden *-y+dür* sadece ünlü ile biten fiillere, *-ör*, *-ö* ise hem ünlü hem de ünsüzle biten fiillere gelebilir (138, 139).

g.) Hasar diyalektinde: *-a+dı*, *-ä+di*, *-y+dı*, *-y+di*, *-a+de*, *-y+de* ekleriyle yapılır (140).

ğ.) Änev diyalektinde çoğunlukla *-a+de*, *-ä+de*, *-ä+di*, *-y+di*; seyrek olarak *-y+de*, *-yā* ekleriyle yapılır (140, 141).

h.) Sakar diyalektinde çoğunlukla *-ye*, *-ya*; seyrek olarak *-yer* kullanılır (141,142).

ı.) Teke diyalektinde *-yā*, *-yā̄* (142).

i.) Alili diyalektinde çoğunlukla *-ya*, *-ye*; seyrek olarak *-yor*, *-yo*, *-yer*, *-yar* ekleri kullanılır (142, 143).

j.) Olam diyalektinde çoğunlukla *-dür*, *-dör*, *-a+dür*, *-e+dür*, *-a+dör*, *-e+dör*, *-y+dür*, *-y+dör*; seyrek olarak *-yör*, *-yo* ekleri kullanılır. Bazen de seyrek olarak: *-a+yātür*, *-e+yātür* biçimi görülür (143).

k.) Eski diyalektinde çoğunlukla *-a+dır*, *-e+dır*, *-a+dı*, *-e+dı*, *-a*, *-e* ekleriyle; seyrek olarak da *-ya*, *-ye* ile karşılaşılır. C. Amansarıyev'e göre ekin *-ī*, *-ī̄* biçimleri de vardır (144).

l.) Yemreli diyalektinde çoğunlukla *-ya*, *-ye* ekleri ile karşılaşılır; seyrek olarak da *-yo*, *-yor*, *-yar* görülür (144).

m.) Kıraç diyalektinde aktif olarak *-a+dı*, *-e+dı*, *-ıp+dı*; seyrek olarak *-a+dür*, *-y+dür*, *-a+de* ekleri kullanılır (145).

n.) Garadaşlı diyalektinde *-ya*, *-ye* (145).

o.) Mukrı diyalektinde *-a+dı*, *-ä+di*, *-:dı*, *-:di*. Bazen de *-a+yatır*, *-e+yatır* biçimdedir (145).

ö.) Stavropol Türkmenlerinin ağızlarında *-a+dür*, *-e+dür*, *-y+dür* ekleri şimdiki zamanı karşılayan biçimlerdir (146).

Türkiye Türkçesi ağız gruplarında kullanılan şimdiki zaman ekinin ses değişmelerine uğramış belli başlı biçimleri şu şekildedir (Karahan 1996: 43-46):

a.) Doğu grubu ağızlarında: *-yér* / *-yir* / *-yr*; *-ir* / *-īr* (*-ír*) / *-ér* / *-ēr*; *-yè* / *-yi*; *-y*; *-i* / *-ī* / *-é*. Yer yer de *-yór*, *-or*, *-ör*, *-ör̄*, *-ōr̄*, *-yu*, *-yü*, *-yur*.

b.) Kuzeydoğu grubu ağızlarında: *-y*, *-i*, *-yi*, *-yè*, *-yr*, *-yur* / *-yür*, *-yir* / *-yir*, *-yér*. Seyrek olarak *-ya* / *-ye*.

c.) Batı grubu ağızlarında: *-yo*, *-yö*, *-yȫ*; *-yorur* / *-yuru* (*-yörü*); *-ya*, *-yā*, *-ye*, *-yē*; *-yer*, *-yér*, *-yir*, *-yr*; *-or*, *-ör*, *-i*, *-iy*, *-yı* / *-yi* / *-yu* / *-yü* / *-yır* / *-yir* / *-yur* / *lyür*.

Ana ağız gruplarını oluşturan alt ağız grupları ve bu gruplarda şimdiki zaman ekinin yaygın varyantları şunlardır⁶:

⁶ Buradaki bilgi ve örnekler Leylâ Karahan'ın "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması" adlı çalışmasından alınmıştır. Çalışmamızda esas olarak Türkmen Türkçesi ağızlarındaki şimdiki zaman ekinin varyantlarını ve kullanım örneklerini ön plana çıkartmak

a.) Doğu grubu ağızlarında

I. Grup. *-ir* (Ahlat, Ağrı, Malazgirt ve kısmen de Bingöl merkez ağızlarında); *-ér* (Bitlis, Muş, Palu, Karakoçan ve kısmen Bingöl merkez ve Karlıova ağızlarında); *-i(y) / -(y)i* (Diyarbakır, Urfa, Van ve kısmen de Bingöl ve Karakoçan ağızlarında).

gelir, gelèrem, geli, içiyem, sızliyi vb.

II. Grup. *-ir* (Erzurum merkez, Aşkale, Ovacık, Narman, Pasinler, Horasan, Hınıs, Tekman, Karayazı, İspir ve Bayburt ağızlarında); *-ér* (Tercan ve Çayırılı'nın bazı yörelerinde); *-y / -(è)y* (Erzincan merkez ağızında *-y*, Refahiye'nin bazı yörelerinde *-y / -(è)y*); *-yér / -yir* (Kemah'ın Tan ve Kardere ağızlarında *-yér / -yir*, Tezcan Merkez, Çadırkaya, Kurukol, Çikerkim, Çayırılı merkez, Bölükova, Karadivan ağızlarında *-yir*); *-yi / -yé* (Refahiye merkez ağızı ile Kemah'ın Tan, Kardere dışındaki ağızlarında ve Erzurum'un Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında).

alir, gazanèr, gèçiy, gòrhèy, oluyèr, içiyir, geliyé, veriyi, giriy vs.

III. Grup. *-yér* (Posof, Artvin merkez, Şavşat, Ardanuç, ve Yusufeli ağızlarında); *-yir* (Ardahan ağızında); *-er / -èr / -èyr* (Oltu, Olur, ve İspir ağızlarında); *-ir* (Tortum ağızında).

gèliyèr, alèr, alèyr, aliyi, aliyir vs.

IV. Grup. *-y / -yé* (Kemaliye, İliç ağızında); *-i / -ir / -èr* (Ağın ağızında); *-i* (Çemişkezek ağızında); *-i / -èr* (Tunceli merkez, Hozat, Mazgirt, Pertek ağızlarında); *-i* (Harpüt ağızında); *-y* (Elazığ merkez ağızında); *-i / -y / -yu / -yü* (Keban ve Baskil ağızlarında).

ahiyè, olèy, gèçer, geli, geliy, gelir vs.

b.) Kuzeydoğu grubu ağızlarında

I. Grup. *-yir / -yir / -yèr / -yür / -yur*; *-y / -i / -yi / -yr* (Trabzon, Rize merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy ağızları).

II. Grup. *-yi / -yu* (Çayeli); *-yuŕ, -yò, -yòŕ, -yoŕ* (Çamlıhemşin, Pazar, Hemşin, Ardeşen, Fındıklı ağızları).

geliyi, edeyuŕ, ediyòŕ, çıkiŕyòŕ vs.

III. Grup. *-yi / -yur* (Arvahi, Hopa, Borçka, Kemalpaşa, Muratlı, Ortacalar, Göktaş, Camili, Meydancık, Ortaköy (Artvin) ağızları).

c.) Batı grubu ağızlarında

I. Grup. *-yorur / -yuru (-yörü) / -yor / -yo* (Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan ağızlarında).

oturuyorur, geliyoru, geliyor, giriyörü, geliyoŕ, söyleyo vs.

II. Grup. *-yo* (1. ve 2. şahıslarda), *-ya / -ye* (3. şahıslarda) (İzmit ve Sakarya yöresi ağızları).

ahiyom, alyo vs.

istiyoruz. Bu sebeple Türkiye Türkçesi ağız gruplarındaki şimdiki zaman ekinin varyantlarına tek tek detaylı olarak değinilmese de Karahan'ın çalışmasından şimdiki zaman ekinin Anadolu ağızlarının ana ve alt gruplardaki kullanımının toplu olarak görülmesinin Türkmen Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki biçimlerin mukayesesi açısından faydalı olacağını düşünüyoruz.

III. Grup. *-ya / -ye* ve *-yo* (Bolu, Zonguldak, Bartın, Kastamonu, Ovacık, Eskipazar ağızlarında).

geliye, geliyo vs.

IV. Grup. *-yoru / -yor / -yo* (Beypazarı, Çamlıdere, Kızılcahamam, Güdül, Ayaş (Ankara), Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık (Bolu), Çankırı (Ovacık, Eskipazar ve Kızılırmak bucağı hariç), Tosya (Kastamonu), Boyabat (Sinop), Çorum merkez ilçesi, İskilip (dağ köyleri hariç), Bayat, Kargı, Osmaniye (Çorum ağızlarında).

geliyoru, geliyor vs.

V. Grup. *-yı / -yi / -yu / -yü, -ya / -ye* (Sinop, Samsun, Ordu, Giresun ağızlarında; Trabzon'un Şal pazarı yöresi ağızında, Sinop'un Boyabat, Samsun'un Havza ve Lâdik, Ordu'nun Mesudiye, Giresun'un Şebinkarahisar ve Alucra ilçesi ağızlarında).

bakıye, koşıye, seviya, geliye, geliyi, gelî vs.

VI. Grup. *-yo* ve yer yer *-ÿ / -iy / -y / -yi* (Lâdik, Havza, Amasya, Tokat merkez, Erbaa, Niksar, Turhal, Reşadiye, Almus ağızlarında). *-yo* (Zile, Artova, Sivas merkez, Yıldızeli, Hafik, Zara, Mesudiye ağızlarında); *-î / -iy / -yi* (Şebinkarahisar, Alucra, Suşehri ağızlarında); *-yır / -yir* (Gürün ve Kangal ağızında), *-î / -iy / -yi* (Kangal, Divriği, Malatya merkez, Hekimhan, Arapkir ağızlarında).

yetmiy, ötüyür, geliyir, dutyır vs.

VII. Grup. *-yo* yer yer *-i, -iy* (Akçadağ, Darende, Doğanşehir); *-yo* ve seyrek olarak *-yër / -yir (-iür), -yör / -yö* (Afşin, Elbistan, Gökşun, Andırın, Adana, Hatay, Tarsus, Ereğli ağızlarında); *-î, -iy* (Kahramanmaraş ve Gaziantep merkez ağızında); *-ör* (Adıyaman, Halfeti, Birecik, Kilis ağızlarında).

aķör, gelör, geliyir, geliyrim, geliy, söylyi, gediıyor, evleniyör, geliyö, diyör, geliür, gelî vs.

VIII. Grup. *-yo / -yoru / -yörü, -y / -iy / -yi* (Ankara merkez, Haymana, Bâlâ, Şereflikoçhisar, Çubuk, Kırıkkale, Keskin, Kalecik, Kızılırmak (Çankırı), Çorum merkez ilçesi ve güneyindeki ilçeler, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Kayseri, Şarkışla, Gemerek (Sivas) ağızlarında).

geliyo, geliyoru, geliyörü vs.

IX. Grup. *-yorur / -yörür / -yoru / -yor / -yo* (Konya (merkez ilçesinin bazı yöreleri ve Ereğli hariç), İçel (Tarsus hariç) ağızlarında).

geliyorur, geliyoru, geliyo vs.

Mustafa Öner, Anadolu Türkçesindeki *Fiil + yorur* ekleşmesinin en genişinden en kısalmış biçimine doğru ağızlardaki durumunu şöyle gösterir (Öner 2016):

-iyörür (Silifke-Mut): *gidiyörür, atıyörür* Öztürk 2009: 157).

-iyoru [> *-iyörü*] (Silifke-Mut): *ugraşıyoru, gullantıyoru, diyörü, yapıyörü, ermeyörü, olmuyörü, galmıyörü* (Öztürk 2009: 157)

-iyor > *-yor* (İstanbul ağızı ve Türkiye Türkçesi): *geliyor, bakıyor; şakıyor, eskiyor*. *-iyo* (Uşak): *yetişdiriyo, sürüyo, yiyo, gelmeyo* (Gülsevin, 2002: 102);

-iyo > *-iya / -iya* (Ordu): *görükiyo, bakiyo; alıya, çıkıya, gidiya* (Demir, 2001: 122)

-iyu: (Ordu ağız) *geliyu, guruyu* (Demir, 2001: 122).

-iyi: (Ordu ağız) *diyi, oliyi* (Demir, 2001: 122)

-iy > - iy: (Ordu ağız) *deniy, diy* (Demir, 2001: 122) *ekiy, geliy, yapıy* (Ay, 2009: 528)

-y: *benzey, agly, isdey* (Ay 2009: 529)

Gürer Gülsevin -(y)A *yor(ur)* yapısının 13. yüzyıl metinlerinde bir örnekte geçmiş olmasına rağmen 15. yüzyıldan itibaren şimdiki zaman çekiminde kullanılmaya başlandığını, o yüzyıldan sonra kullanım alanı genişleyerek Anadolu'daki Türkçenin işlek şimdiki zaman eki hâline geldiğini ifade eder: *öleyoruruz, döge yorır, gide yorur* (Gülsevin: 1997: 98).

Öner, Türkçede sabitleşen *-iyor/ -iyor* (bakıyor, geliyor) > *-yor* (*eskiyor*) şimdiki zaman çekim ekinin çok yeni bir morfem olarak dile katıldığını; süreklilik işlevi taşıyan *-ı yorur* birleşik fiilinin *-iyorur* > **-ıyorur* > *-iyor* > **-ıyo* > **-iyi* > **-iy* > **-y* biçimindeki ekleşmesi ve ses ve biçimce (*morphonological*) yıpranmasının, Anadolu ağızlarında, yazısız dil alanında son yüzyıllarda meydana çıkmış ve daha çok diyalektal karakterde gerçekleşmiş olduğunu belirtir (Öner 2016).

Şimdiki zaman ekinin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumu temel olarak yukarıdaki biçimdedir. Ancak her alt gruba bağlı bir ağız grubu detaylı incelendiğinde *-yor* ekinin fonetik değişime uğramış varyantlarının sayısı artabilmektedir. Mesela Batı grubu ağızları içinde yer alan Ankara ili ağızındaki şimdiki zaman *-yor* ekinin bünyesindeki ses değişmelerini değerlendiren Hakan Akça, Ankara ili ağızlarında üçü geniş ünlülü (*-(I)yo, -(I)yoru ve -(I)yI*) altısı dar ünlülü (*-(I)yI, -(I)yIr, -(I)y, -yr, -Ir, -I*) olmak üzere dokuz varyant tespit eder ve şimdiki zaman ekindeki bu varyantlaşmanın sebebi olarak çeşitli fonetik hadiselerin yanı sıra boylar arasındaki eğilim farklarını gösterir (Akça 2011: 618). Bir başka örnekte Ahmet Haşimi, şimdiki zaman ekinin kullanımına göre Kırıkkale ili ağızlarını ünlüsü geniş-yuvarlak: *-(I)yo, -yo, -o, -ïo, -(I)yor, -iyör*; kapalı e'nin kullanıldığı: *-ie* ve dar ünlülü: *-Iyr, -iyir, -éyr, -yir, -ir, -î* olmak üzere üç temel ağız bölgesine ayırır ve Kırıkkale ili ağızlarında tespit edilen şimdiki zaman ekinde bu kadar çok varyantın kullanılmasının Anadolu'ya yerleşen Türk boylarının çeşitliliğine işaret ettiğini belirtir (Haşimi 2016: 263).

Bartın ve yöresi ağızlarını değerlendiren Korkmaz, *-yor* ekinin bölgede yalnız üçüncü şahıs teklik ve çokluk şekillerinde *r* düşmesi ile birlikte düzleşmeye uğraması, buna karşılık birinci ve ikinci şahıs teklik ve çokluk şekillerinde yuvarlaklığını korumuş olması, ayrıca düzleşen *-ya* ekinin dil benzeşmesine göre ince ve kalın şekiller alabilmesi durumlarının *-yo, -ya/-ye, yō, -yā/-yē* gibi iki ayrı tür ve değişik şekiller çıkarmış olduğunu tespit eder: *isdeyon, isdeya duruya, biliye, eylenmeyā vb.* (Korkmaz 1996 b: 147-148).

Aynı şekilde ana ağız gruplarının belirli bölgeleri incelendiğinde *-yor* şimdiki zaman ekinin işlevinde kullanılacak başka ekler ve yapılar da tespit edilebilmektedir. Örneğin, Nurettin Demir *-ik gelir* ekinin Güneybatı Anadolu ağızlarında şimdiki zaman ifadesi için kullanıldığını belirtir. Ekin işlevinin *-iyor* biçimine nazaran, özellikle *gel-* eyleminin somut bir hareketi ifade ettiği durumlarda, kesin şimdiki zamanı gösterdiğini vurgular (Demir 1996: 54).

Bazen de çalışmalarda Türkmen ağızları Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarıyla karşılaştırılır. Mesela, Sevi Özişik yaptığı doktora çalışmasında Muğla ili ağızlarını Türkmen Türkçesi ağızlarıyla karşılaştırır. Bu çalışmasında genel olarak bakıldığında Muğla ağızına en yakın Türkmen ağızları olarak *Ārsarı*, *Çovdur* ve *Olam* ağızlarını gösterir (Özişik 2007: 344).

Türkmen Türkçesi ağızlarının şimdiki zaman ekine göre sınıflandırılması çalışmaları

Şimdiki zamanın kullanımına göre Türkmen diyalekt ve ağızlarının sınıflandırılmasında bazı çalışmalar ön plana çıkar. A. P. Potseluyevski (1936)⁷, C. Amansarıyev (1970)⁸, A. Annanurov⁹, R. Berdiyev vd. (1970)¹⁰ gibi araştırmacılar konuyla ilgili çalışmalarında şimdiki zaman kipinin ağızlardaki durumunu değerlendirir. Bu değerlendirmeler kısaca şu şekildedir:

a.) A. P. Potseluyevskiy Türkmen diyalektlerinden ve ağızlarından 1920’li ve 30’lu yıllarda derlenen malzemeleri inceleyerek şimdiki zaman kipine göre ağızları üç grupta toplar: a.) Şimdiki zamanı ifade etmek için *-yār*, *-yār*, *-yā*, *-yā* eklerini kullanan, yani a’laştıran grup: *Yomut*, *Salır*, *Teke*, *Gökleñ*, *Sakar* diyalektleri. b.) Şimdiki zamanı karşılamak için *-yōr*, *-ōr* eklerini kullanan, yani o’laştıran grup: *Ārsarı*, *Sarık*, *Nohur*, *Ānev*, *Hasar*, *Bucak* diyalektleri. c.) Şimdiki zamanı karşılamak için *-a*, *-e* zarf-fiil ekinde sonra *-dır*, *-dir*, *-du* parçacıklarını kullananlar: *Çovdur*, *Eski*, *Nerezim* diyalektleri.

R. Berdiyev, sonraki yıllarda Türkmen diyalekt ve ağızlarından toplanan malzemeye dayanarak Potseluyevskiy’in sınıflandırmasını değerlendirir ve eksik yönlerini vurgular. Berdiyev’e göre Nohur, Ānev, Hasar, Bucak diyalektlerinin şimdiki zaman kip ekinin kullanımı bakımından *-yōr*, *-ōr* eklerini kullanan gruba dâhil edilmesi doğru değildir, çünkü bu ağızlarda şimdiki zamanı karşılamak için bu ekler değil, tamamen farklı varyantlar kullanılır. Aynı şekilde Sarık diyalektini sadece ikinci, yani o’laştıran grupta, Çovdur diyalektini ise sadece üçüncü, yani *-a*, *-e* zarf-fiil eklerinden sonra *-dır*, *-dir*, *-du* parçacıklarını getiren grupta göstermek tam olarak doğru değildir. Çünkü Sarık diyalektinde şimdiki zamanı karşılamak için *-ōr*, *-ō* ekleriyle birlikte *-y+dūr* biçimlerinin de, Çovdur diyalektinde ise *-a+dır*, *-e+dir* biçimleri ile birlikte *-yōr* ekinin de kullanıldığı bu diyalektlerden toplanan malzemelerde net olarak görülür. Bu sebeple Çovdur ve Sarık diyalektlerinin Potseluyevskiy’in sınıflandırılmasında ikinci ve üçüncü grubun ikisinde de gösterilmesinin daha doğru olacağını belirtir (Berdiyev 1988: 149).

b.) C. Amansarıyev “Türkmen Dialektologiyası” adlı çalışmasında, şimdiki zamanın kullanımına göre Türkmen diyalekt ve ağızlarını dört gruba ayırır: 1. *yōre*-yardımcı fiiliyle ilişkili olan şimdiki zaman biçimi. Bu gruba *Teke*, *Yomut*, *Salır*, *Gökleñ*, *Yemreli*, *Garadaşlı*, *Alili*, *Sakar*, *Sarık*, *Ārsarı*, *Çovdur* diyalektleri dâhil edilir. 2. Zarf-fiil *-ī*, *-ī* biçimi ile şimdiki zamanın karşılanması. Bu gruba *Yomut* diyalektinin Kuzey ağızlarından biri olan *Uşak* ağızı ve *Eski* diyalekti girer. 3. Zarf-fiil ve *dur*- yardımcı fiilinin bir araya gelmesi ile karşılanan şimdiki zaman. Bu

⁷ “Dialektı Turkmenskogo Yazıka.

⁸ “Türkmen Dialektologiyası”.

⁹ “K Voprosy o Klassifikatii Dialektov Turkmenskogo Yazıka”.

¹⁰ “Türkmen Diliniñ Dialektleriniñ Oçerki.

gruba *Çovdur, Salır, Sarık* ağızları girer. 4. Zarf-fiil ve şahıs zamirlerinin (çoğunlukla da şahıs eklerinin) bir araya gelmesi ile karşılanan şimdiki zaman. Bu gruba *Surhı, Çandır, Eski, Mukrı, Hatap, Kıraç, Ānev, Hasar, Çeges, Düyeçi, Nohur* diyalektleri dâhil edilir (Berdiyev 1988: 151).

c.) Ata Annanurov Türkmen diyalekt ve ağızlarının sınıflandırılması üzerine kaleme aldığı çalışmasında Türkmen diyalekt ve ağızlarını iki büyük gruba ayırır. Birinci gruba: *Teke, Yomut, Salır, Sarık, Alili, Ārsarı, Gökleñ, Garadaşlı, Yemreli, Sakar, Mehinli, Burkaz, Mürçeli, Kırköyli*, Karakalpakistan Türkmenlerinin ağızları gibi diyalekt ve ağızları; ikinci gruba: *Çovdur, Eski, Olam, Stavropol* Türkmenlerinin ağızları, *Ānev, Hasar, Nohur, Mukrı, Hatap, Surhı, Sayatlı, Nerezim, Bıcaq, Bayat, Kıraç, İğdir, Düyeci, Kürenli* gibi diyalekt ve ağızları dâhil eder (Berdiyev 1988: 155-156).

Türkmen diyalekt ve ağızlarının sınıflandırılmasında, çoğunlukla, iki dil özelliği dikkate alınır: 1. Diyaleklerde ve ağızlarda /s, z/ seslerinin *dilucu* ya da *dilüstü* telaffuz edilmesi; 2. Diyaleklerde ve ağızlarda şimdiki zaman çekiminde *yöre-* ya da *dur-* fiillerinden hangisinin kullanıldığı. Böylece birinci gruba giren diyalekt ve ağızlarda /s, z/ sesleri *dilucudur* ve şimdiki zaman çekiminde *yöre-* fiili kullanılır. İkinci grupta ise /s, z/ sesleri *dilüstüdür* ve şimdiki zaman çekiminde *dur-* fiili kullanılır.

d.) “Türkmen Diliniñ Dialektleriniñ Oçerki” adlı çalışmanın giriş bölümünde ise şimdiki zamanın kullanımına göre Türkmen diyalekt ve ağızları üç gruba ayrılır. 1. Ana fiile ya da zarf-fiil almış fiillere *-yar, -yer* (ve çeşitli varyantları) ekini ekleyerek kullanan diyalekt ve ağızlar. 2. Ana fiillere ya da zarf-fiil eki almış fiillere *-dir, -dir* (ve varyantları) ekini getirerek kullanan diyalekt ve ağızlar. 3. Ana fiil ya da zarf-fiil eki almış fiillere *-dı, -di* (ve varyantları) ekini alarak kullanan diyalekt ve ağızlar dâhil edilir.

Yukarıdaki çalışmaları da değerlendirerek Recep Berdiyev Türkmen diyalekt ve ağızlarını şimdiki zaman kipini karşılama biçimlerine göre iki temel esası göz önünde bulundurarak ayırır: I. Boylar Açısından. II. Gramatik Açından.

I. Boylar Açısından. Türkmen diyalekt ve ağızları şimdiki zamanı karşılamak için hangi yardımcı fiilin kullandığını dikkate alınarak iki büyük gruba ayrılır: 1. Şimdiki zamanı karşılamak için kullanılan biçimlerin esasen *yöre-* yardımcı fiiline bağlı olanlar. 2. Şimdiki zamanı karşılamak için kullanılan biçimlerin esasen *dur-* yardımcı fiiline bağlı olanlar. Bu sınıflandırmaya göre ortaya çıkan iki gruba dâhil olan diyalekt ve ağızlar şu şekildedir:

1. Gruba Bağlı Diyalekt ve Ağızlar:

Diyalekt ve Ağızlar	Örnekler
Teke	bar-yā, bilyā
Yomut Batı	bar-yā, bilyā, bar-yār, bil-yār
Yomut Kuzey	bar-yā, bil-ye, bar-ī, bil-ī
Gökleñ	bar-ya, bil-ye
Alili	bar-ya, bil-ye
Salır	bar-yā, bil-yā
Ārsarı	bar-yō, bar-yōr, bil-yō, bil-yōr
Sakar	bar-ya, bil-yā, bil-yer

Sarık	bar-ö, bar-ör, bil-ö, bil-ör
Çovdur	bar-yör, bil-yör
Garadaşlı	bar-ya, bil-ye
Yemreli	bar-ya, bil-ye
İgdir	bar-ye, bil-ye
Mürçe	bar-yā, bil-yā, bar-yār, bil-yār
Olam	bar-yō, bil-yō, bar-yör, bil-yör
Mehin	bar-yā, bil-yā
Küren	bar-ya, bil-ye
Ata	bar-ya, bil-ye

2. Gruba Bağlı Diyalekt ve Ağızlar:

Diyalektler ve Ağızlar	Örnekler
Nohur	al-a-dı, gel-ä-di, al-a-dır, gel-ä-dir
Änev	al-a-de, gel-ä-de, gel-ä-di
Hasar	al-a-di, gel-ä-di, al-a-de, gel-ä-de
Çovdur	al-a-dır, gel-e-dir
Kıraç	al-a-dı, gel-ä-di, al-a-dı, gel-e-dı
Olam	al-a-dür, gel-e-dür, al-a-dör, gel-e-dör
Eski	al-a-dır, gel-ä-dir, al-a-dı, gel-ä-di
Mukrı	al-a-di, gel-ä-di, al-a-yatır, gel-ä-yatır
Hatap	al-a-dır, gel-e-dir
Surhı	al-a-dır, gel-e-dir, al-a-dı, gel-e-di
Stavropol	al-a-dür, gel-e-dür
Düyeçi	al-a-dur, gel-e-dir, al-a-dı, gel-e-dir

Birinci grup, şimdiki zaman ekini fonetik olarak a'laştıran veya o'laştıran şeklinde de iki gruba ayrılabilir: 1. a'laştıran grup: *Teke* (yaz-yā), *Yomut Batı* (yaz-yā / yaz-yār), *Yomut Kuzey* (yaz-ya), *Gökleñ* (yaz-ya), *Alili* (yaz-ya), *Salır* (yaz-ya), *Sakar* (yaz-ya), *Garadaşlı* (yaz-ya), *Yemreli* (yaz-ya), *Mürçe* (yaz-yā), *Mehin* (yaz-yā), *Küren* (yaz-ya), *Ata* (yaz-ya), *İgdir* (yaz-ya); 2. o'laştıran grup: *Ärsarı* (yaz-yō / yaz-yör), *Çovdur* (yaz-yör), *Olam* (yaz-yör / yaz-yō), *Sarık* (yaz-ö / yaz-ör).

II. Gramatik Açıdan. Türkmen diyalekt ve ağızları şimdiki zamanın şahıs ekleriyle çekimlenmesine göre de iki büyük gruba ayrılır:

1. Şahıs göstermek için ilgili şahıs ekini kullananlar: *Teke* (alyān), *Yomut Batı* (alyān / alyārın), *Yomut Kuzey* (alyan), *Gökleñ* (alyan), *Alili* (alyan), *Salır* (alyān), *Ärsarı* (alyōn) / alyōrın), *Sakar* (alyan), *Sarık* (alōn / alōrın, okıdūrın), *Çovdur* (aladıırın, alyōrın), *Garadaşlı* (alyan), *Yemreli* (alyan), *Mürçe* (alyān / alyārın), *Olam* (aladıūrın, aladıōrın, alyōn), *Mehin* (alyān), *Küren* (alyan), *Ata* (alyan), *Stavropol* (aladıūrın), *Eski* (aladıın), *Hatap* (aladıın).

2. Şahıs göstermek için şahıs zamirlerini (özellikle teklik birinci ve ikinci şahıslarda) kullananlar: *Nohur* (alamān, gelāmān; alasān, gelāsān), *Hasar* (alaman, gelemen, gelesen), *Mukrı* (alaman, gelāmān), *Surhı* (Alamen, gelemen), *Änev* (alamān, gelāmān; alasān), *Kıraç* (alaman, gelāmān), *Düyeçi* (alaman, gelemen).

TÜRKMEN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ GRUPLARININ BİR BELİRLEYİCİSİ OLARAK
ŞİMDİKİ ZAMAN EKİ

Türkmen diyalekt ve ağızlarında yukarıda gösterilen şimdiki zaman ekinin varyantları ile ilgili örnek çekimler¹¹:

a.) -yā, -yā

Şimdiki zaman ekinin -yā / -yā biçimi aktif olarak Teke, Salır, Mürçe diyalektlerinde ve Mehin ve Yomut diyalektinin Batı grubu ağızlarında kullanılır.

Teke, Salır Diyalektleri ve Mehin Ağzı

<i>Olumlu</i>		
t.1.ş.	alyān	gelyān
t.2.ş.	alyāñ	gelyāñ
t.3.ş.	alyā	gelyā
ç.1.ş.	alyās	gelyās
ç.2.ş.	alyāñız	gelyāñız
ç.3.ş.	alyālar	gelyāler

<i>Olumsuz</i>		
t.1.ş.	bilmiyān	yolmoyān
t.2.ş.	bilmiyāñ	yolmoyāñ
t.3.ş.	bilmiyā	yolmoyā
ç.1.ş.	bilmiyās	yolmoyās
ç.2.ş.	bilmiyāñız	yolmoyāñız
ç.3.ş.	bilmiyāler	yolmoyālar

Yomut Diyalektinin Batı Ağızlarında ve Mürçe Diyalektinde

<i>Olumlu</i>		
t.1.ş.	alyān alyār-ın	gelyān gelyār-in
t.2.ş.	alyāñ alyār-siñ	gelyāñ gelyār-siñ
t.3.ş.	alyā alyār	gelyā gelyār
ç.1.ş.	alyās alyār-siñ	gelyās gelyār-is
ç.2.ş.	alyāñız alyār-siñiz	gelyāñız gelyār-siñiz
ç.3.ş.	alyālar alyārlar	gelyāler gelyār-ler

<i>Olumsuz</i>		
t.1.ş.	bilmiyān bilmeyān	Barmiyān Barmayān
t.2.ş.	bilmiyāñ bilmeyāñ	Barmiyāñ Barmayāñ
t.3.ş.	bilmiyā bilmeyā	barmyā barmayā
ç.1.ş.	bilmiyās bilmeyās	barmyās barmayās
ç.2.ş.	bilmiyāñız bilmeyāñız	barmyāñız barmayāñız
ç.3.ş.	bilmiyālle (bilmiyā-ler) bilmeyā-llē (bilmeyāler)	barmyālla (barmyālar) barmayāllar (barmayālar)

b.) -ya, -ye

Şimdiki zaman ekinin -ya / -ye biçimi aktif olarak Gökleñ, Sarık, Alili, Garadaşlı, Yemreli diyalektlerinde ve Küren ağızında, Yomut diyalektinin Kuzey grubu ağızında, Karakalpakistan Türkmenlerinin ağızlarında kullanılır.

Gökleñ, Alili Diyalektlerinde ve Küren Ağızında

<i>Olumlu</i>		
t.1.ş.	barya-n	bilyā-n
t.2.ş.	barya-ñ	bilyā-ñ
t.3.ş.	barya	bilye
ç.1.ş.	barya-q	bilye-k
ç.2.ş.	barya-ñız	bilye-ñız

<i>Olumsuz</i>				
t.1.ş.	barmya-n	almaya-n	bilmiye-n	gelmeye-n
t.2.ş.	barmya-ñ	almaya-ñ	bilmiye-ñ	gelmeye-ñ
t.3.ş.	barmya	almaya	bilmiye	gelmeye
ç.1.ş.	barmya-q	almaya-q	bilmiye-k	gelmeye-k
ç.2.ş.	barmya-ñız	almaya-ñız	bilmiye-ñız	gelmeye-ñız

¹¹ Burada verilen örnekler için Recep Berdiyev'in "Türkmen Diliniñ Dialektlerinde ve Geleşiklerinde İşlikler" adlı çalışmasından yararlanılmıştır (Berdiyev 1988: 161-185).

ç.3.ş.	barya-lar barya-lla	bilye-ler bilye-lle
--------	------------------------	------------------------

ç.3.ş.	barımya-lar barımya-lla	almaya-lar almıya-lla	bilmiye-ler bilmeye-lle	gelmeye-ler gelmiye-lle
--------	----------------------------	--------------------------	----------------------------	----------------------------

Sakar Diyalekti

Olumlu

t.1.ş.	barya-n	bilye-n	gelyer-in
t.2.ş.	barya-siñ	bilye-siñ	gelyer-siñ
t.3.ş.	barya	bilye	gelyer
ç.1.ş.	barya-s	bilye-s	gelyer-is
ç.2.ş.	barya-ñız	bilye-ñız	gelyer-siñız
ç.3.ş.	barya-lar	bilye-ler	gelyer-ler

Olumsuz

t.1.ş.	barımya-n	gelmiye-n
t.2.ş.	barımya-siñ	gelmiye-siñ
t.3.ş.	barımya	gelmiye
ç.1.ş.	barımya-s	gelmiye-s
ç.2.ş.	barımya-ñız	gelmiye-ñız
ç.3.ş.	barımya-lar	gelmiye-ler

Garadaş Diyalekti

Olumlu

t.1.ş.	barya-n	bilye-n
t.2.ş.	barya-ñ	bilye-ñ
t.3.ş.	barya	bilye
ç.1.ş.	barya-q	bilye-k
ç.2.ş.	barya-ñız	bilye-ñız
ç.3.ş.	barya-la barya-lar	bilye-le bilye-ler

Olumsuz

t.1.ş.	barımya-n	bilmeye-n
t.2.ş.	barımya-ñ	bilmeye-ñ
t.3.ş.	barımya	bilmeye
ç.1.ş.	barımya-q	bilmeye-k
ç.2.ş.	barımya-ñız	bilmeye-ñız
ç.3.ş.	barımya-la barımya-lar	bilmeye-le bilmeye-ler

Yemreli Diyalekti

Olumlu

t.1.ş.	barya-n	gelye-n
t.2.ş.	barya-ñ	gelye-ñ
t.3.ş.	barya	gelye
ç.1.ş.	barya-q barya-s	gelye-k gelye-s
ç.2.ş.	barya-ñız	gelye-ñız
ç.3.ş.	barya-la barya-lar	gelye-le gelye-ler

Olumsuz

t.1.ş.	barımya-n	gelmiye-n
t.2.ş.	barımya-ñ	gelmiye-ñ
t.3.ş.	barımya	gelmiye
ç.1.ş.	barımya-q barımya-s	gelmiye-k gelmiye-s
ç.2.ş.	barımya-ñız	gelmiye-ñız
ç.3.ş.	barımya-la barımya-lar	gelmiye-le gelmiye-ler

Yomut Diyalektinin Kuzey Ağzları

Olumlu

t.1.ş.	barya-n	gelye-n
t.2.ş.	barya-ñ	gelye-ñ
t.3.ş.	barya	gelye
ç.1.ş.	barya-s	gelye-s
ç.2.ş.	barya-siñız	gelye-siñız
ç.3.ş.	barya-llar	gelye-ller

Olumsuz

t.1.ş.	barımya-n	gelmiye-n
t.2.ş.	barımya-ñ	gelmiye-ñ
t.3.ş.	barımya	gelmiye
ç.1.ş.	barımya-s	gelmiye-s
ç.2.ş.	barımya-siñız	gelmiye-siñız
ç.3.ş.	barımya-llar	gelmiye-ller

Ata Diyalekti

Olumlu

t.1.ş.	alya-n	bilye-n
t.2.ş.	alya-ñ	bilye-ñ
t.3.ş.	alya	bilye
ç.1.ş.	alya-q	bilye-k

Olumsuz

t.1.ş.	almaya-n	bilmeye-n
t.2.ş.	almaya-ñ	bilmeye-ñ
t.3.ş.	almaya	bilmeye
ç.1.ş.	almaya-q	bilmeye-k

TÜRKMEN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ GRUPLARININ BİR BELİRLEYİCİSİ OLARAK
ŞİMDİKİ ZAMAN EKİ

ç.2.ş.	alya-ñiz	bilye-ñiz
ç.3.ş.	alya-lar	bilye-ler

ç.2.ş.	almaya-ñiz	bilmeye-ñiz
ç.3.ş.	almaya-lar	bilmeye-ler

İgdir Ağzı

Olumlu

t.1.ş.	alya-n	bilye-ş
t.2.ş.	alye-şiñ	bilye-şiñ
t.3.ş.	alye	bilye
ç.1.ş.	alya-ş	bilye-ş
ç.2.ş.	alye-şiñiz	bilye-şiñiz
ç.3.ş.	alye-ler	bilye-ler

Olumsuz

t.1.ş.	almıye-n	bilmıye-n
t.2.ş.	almıye-şiñ	bilmıye-şiñ
t.3.ş.	almıye	bilmıye
ç.1.ş.	almıye-ş	bilmıye-ş
ç.2.ş.	almıye-şiñiz	bilmıye-şiñiz
ç.3.ş.	almıye-ler	bilmıye-ler

c. -yō, yōr

Ekin -yō / -yōr biçimleri Ärsarı, Olam, Çovdur diyalektlerinde kullanılır.

Ärsarı Diyalekti

Olumlu

t.1.ş.	alyō-n alyōr-in	gelyō-n gelyōr-in
t.2.ş.	alyōñ alyōr-siñ	gelyōñ gelyōr-siñ
t.3.ş.	alyō alyōr	gelyō gelyōr
ç.1.ş.	alyōs alyōr-is	gelyōs gelyōr-is
ç.2.ş.	alyōñiz alyōr-siñiz	gelyōñiz gelyōr-siñiz
ç.3.ş.	alyōlar alyōr-lar	gelyōlar gelyōr-lar

Olumsuz

t.1.ş.	almıyō-n yaramıyōn	gelmiyō-n bilmiyōr-in
t.2.ş.	almıyōñ yaramıyōñ	gelmiyōñ bilmiyōr-siñ
t.3.ş.	almıyō yaramıyō	gelmiyō bilmiyōr
ç.1.ş.	almıyōs yaramıyōs	gelmiyōs bilmiyōr-is
ç.2.ş.	almıyōñiz yaramıyōñiz	gelmiyōñiz bilmiyōr-siñiz
ç.3.ş.	almıyōlar yaramıyōlar	gelmiyōlar bilmiyōr-lar

Olam Diyalekti

Olumlu

t.1.ş.	alyō-n alyōr-in	gelyō-n gelyōr-in
t.2.ş.	alyōñ alyōr-siñ	gelyōñ gelyōr-siñ
t.3.ş.	alyō alyōr	gelyō gelyōr
ç.1.ş.	alyōs alyōr-is	gelyōs gelyōr-is
ç.2.ş.	alyōñiz alyōr-siñiz	gelyōñiz gelyōr-siñiz
ç.3.ş.	alyōlar alyōr-lar	gelyōlar gelyōr-lar

Olumsuz

t.1.ş.	almıyō-n almıyōr-in	gelmiyō-n gelmiyōr-in
t.2.ş.	almıyōñ almıyōr-siñ	gelmiyōñ gelmiyōr-siñ
t.3.ş.	almıyō almıyōr	gelmiyō gelmiyōr
ç.1.ş.	almıyōs almıyōr-is	gelmiyōs gelmiyōr-is
ç.2.ş.	almıyōñiz almıyōr-siñiz	gelmiyōñiz gelmiyōr-siñiz
ç.3.ş.	almıyōlar almıyōr-lar	gelmiyōlar gelmiyōr-lar

Çovdur Dialekti*Olumlu*

t.1.ş.	baryō-n baryōr-ın	bilyō-n bilyōr-ın
t.2.ş.	baryōñ baryōr-şıñ	bilyōñ bilyōr-şıñ
t.3.ş.	baryō baryōr	bilyō bilyōr
ç.1.ş.	baryōş baryōr-ış	bilyōş bilyōr-ış
ç.2.ş.	baryōñız baryōr-şıñız	bilyōñız bilyōr-şıñız
ç.3.ş.	baryōlar baryōr-lar	bilyōlar bilyōr-lar

Olumsuz

t.1.ş.	barmiyō-n barmiyōr-ın	billmiyō-n billmiyōr-ın
t.2.ş.	barmiyōñ barmiyōr-şıñ	billmiyōñ billmiyōr-şıñ
t.3.ş.	barmiyō barmiyōr	billmiyō billmiyōr
ç.1.ş.	barmiyōş barmiyōr-ış	billmiyōş billmiyōr-ış
ç.2.ş.	barmiyōñız barmiyōr-şıñız	billmiyōñız billmiyōr-şıñız
ç.3.ş.	barmiyōlar barmiyōr-lar	billmiyōlar billmiyōr-lar

ç.) -ō, -ōr

Ekin -ō / -ōr biçimi sadece Sarık diyalektinde kullanılır.

Sarık Dialekti*Olumlu*

t.1.ş.	alōn alōr-ın	gelōn gelōr-ın
t.2.ş.	alōñ alōr-sıñ	gelōñ gelōr-sıñ
t.3.ş.	alō alōr	gelō gelōr
ç.1.ş.	alōş alōr-ıs	gelōş gelōr-ıs
ç.2.ş.	alōñız alōr-sıñız	gelōñız gelōr-sıñız
ç.3.ş.	alōlor alōr-lor	gelōlor gelōr-lor

Olumsuz

t.1.ş.	almōr-ın	gelmōr-ın
t.2.ş.	almōr-sıñ	gelmōr-sıñ
t.3.ş.	almōr	gelmōr
ç.1.ş.	almōr-ıs	gelmōr-ıs
ç.2.ş.	almōr-sıñız	gelmōr-sıñız
ç.3.ş.	almōr-lar	gelmōr-lar

Şimdiki zaman ekinin Türkmen diyalekt ve ağızlarında ses değişimine uğramış biçimleri, üzerine aldığı şahıs ekleri bakımından da çeşitlilik gösterir. Ayrıca çekimde kullanılan *-ma, -me* olumsuzluk ekinin ünlüsü de bazı diyalekt ve ağızlarda dar ünlülü (-mı, -mi) ya da yuvarlak ünlülü (-mo) biçimleriyle kullanılır. Ekin diyalekt ve ağızlardaki biçimleri ve üzerine aldığı olumsuzluk eki ile şahıs ekleri çeşitliliği tablo hâlinde şu şekilde gösterilebilir:

TÜRKMEN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ GRUPLARININ BİR BELİRLEYİCİSİ OLARAK
ŞİMDİKİ ZAMAN EKİ

Diyalekt ve ağızlar	Zaman Ekleri		Şahıs Ekleri					
	Olumlu	Olumsuz	Teklik			Çokluk		
			I	II	III	I	II	III
Teke	-yā, -yā̄	-ma, -me -mi, -mi -mo, -me	-n	-ñ	---	-s	-ñız, -ñiz	-lar, -ler
Yomut Batı	-yā, -yā̄ -yār, -yār̄ (-ye)	-ma, -me -mi, -mi	-n, -in, -in	-ñ, -sıñ, -siñ	---	-s, -is, -is	-ñız, -ñiz -sıñız, -siñiz	-lla, -lle -lar, -ler
Yomut Kuzey	-ya, -yā -yo, -yō -iy, -iy	-mi, -mi (-ma, -me)	-n	-ñ, (-sıñ, -siñ)	---	-s	-sıñız, -siñiz	-llar, -ller
Gökleñ	-ya, -yā (-yā, -yā̄, -yo)	-ma, -me -mi, -mi	-n	-ñ	---	-k	-ñız, -ñiz	-lar, -ler -lla, -lle
Alili	-ya, -yā (-yār, -yo, -yā̄)	-ma, -me -mi, -mi	-n	-ñ	---	-k	-ñız, -ñiz	-lar, -ler
Sahır	-yā, -yā̄	-mi, -mi	-n	-ñ	---	-s	-ñız, -ñiz -sıñız, -siñiz	-lar, -ler
Ārsarı	-yō, -yōr, (-yār, -yār̄, -yā, -yā̄, -yō, yōr)	-mi, -mi	-n, -in	-ñ, -sıñ	---	-s, -is	-sıñız, -siñiz	-lar
Sarık	-ō, -ōr, -y+dūr	-mo, -mi, -mi	-n, -in	-ñ, -sıñ	---	-s, -is	-ñız, -sıñız	-lor, -lar
Sakar	-ya, -ye (-yer)	-mi, -mi	-n, -in	-siñ, -sin	---	-s, -is	-ñız, -ñiz -sıñız, -siñiz	-lar, -ler
Mürçe	-yā, -yā̄ -yār, -yār̄	-ma, -me -mi, -mi	-n, -in, -in	-ñ, -sıñ, -siñ	---	-s, -is, -is	-ñız, -ñiz -sıñız, -siñiz	-lar, -ler
Garadaşlı	-ya, -ye	-ma, -me	-n	-ñ	---	-k	-ñız, -ñiz	-la, le -lar, -ler
Yemreli	-ya, -yā (-yo, -yō)	-mi, -mi	-n	-ñ	---	-k, -s	-ñız, -ñiz	-la, -le -lar, -ler
Mehin	-yā, -yā̄	-ma, -me -mi, -mi	-n	-ñ	---	-s	-ñız, -ñiz	-lar, -ler
Küren	-ya, -ye	-ma, -me	-n	-ñ	---	-k	-ñız, -ñiz	-lar, -ler
Ata	-ya, -ye (-yo, -yō)	-ma, -me	-n	-ñ	---	-k	-ñız, -ñiz	-lar, -ler
İgdir	-ye, (-ya)	-mi, -mi	-n	-şin, (-şin)	---	-ş	-şinız, (-şiniz)	-lar, (-ler)
Çovdur	-yōr, -yō	-ma, -me -mi, -mi	-n, -in, -in	-ñ, -sıñ, -siñ	---	-ş, -is, -is	-ñız, -ñiz -şinız, -şiniz	-lar, -ler
Olam	-yōr, -yō	-mi, -mi -ma, -me	-n, -in	-ñ, -sıñ	---	-s, -is	-ñız, -siñiz	-llär, -lär

Yukarıda Türkmen diyalekt ve ağızlarında kullanılan şimdiki zaman ekinin ya *yöre-* (ve *yat-*) ya da *dur-* yardımcı fiillerinden eklediği belirtilmişti. Bu bakımdan ağızlar iki ana grupta toparlanabilir. Bu çalışmada *yöre-* yardımcı fiilden eklenen şimdiki zaman ekleri üzerinde duruldu. İkinci grupta yer alan ve esas olarak zarf-fiil eki (-a /-e /-y) ve üzerine *dur-* yardımcı fiilden eklenmiş ve ses değişmelerine uğramış biçimlere ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Ancak ikinci grupta gösterilebilecek diyalektler ve bunlarda şimdiki zaman ekinin kullanım biçimleri şu şekildedir: *Çovdur ağızında* -yör / -yö ile birlikte -a+dır /-e+dir, -y+dır / -y+dir, *Nohur ağızında* -a+dı /-ä+di, -y+dı /-y+di (-a+dır /-ä+dir, -y+dır / -+dir), -a+dı /-ä+di, -y+dı /-y+di (-a+de, -y+de), *Änev ağızında* -a+de /-ä+de, -ä+di, -y+de /-y+di, *Kıraç ağızında* -a+dı /-ä+di, -a+du /-ä+du / -e+du, -y+dı /-y+di /-y+du (-a+dür, -e+dür, -ip+du), *Mukrı ağızında* -a+dı /-ä+di, -y+dı /-y+di (-a+yatır, -e+yatır), *Olam ağızında* -yör / -yö ile birlikte -dör, -y+dör (-dür, -a+dür, -e+dür, -y+dür, -ä+dör, -e+dör, -a+yatır, -e+yatır), *Eski ağızında* -a+dır /-e+dir, -y+dır /-y+dir, -a+dı /-e+di, -y+dı /-y+di, *Stavropol ağızında* -a+dür /-e+dür, -y+dür, *Düyeçi ağızında* -a+dır /-ä+dir, -y+dır /-y+dir, (-a+dı / -e+di), *Hatap ağızında* -a+dır /-e+dir, -y+dır /-y+dir, *Surhu ağızında* -a+dır /-e+dir, -y+dır /-y+dir, -a+dı /-ä+di, -y+dı /-y+di.

Sonuç

1. Şimdiki zaman ekinin mevcut biçimleri hem Türkmen Türkçesi ağızlarının hem de Türkiye Türkçesi (Anadolu) ağızlarının sınıflandırılması ve ana ağız gruplarının ve alt ağız gruplarının belirlenmesinde kullanılan temel ölçütlerdendir.

2. Şimdiki zaman ekinin kullanımını bakımından Türkmen Türkçesi ağızları iki ana gruba ayrılabilir. Bu gruplardan birincisinde şimdiki zaman ekleri *yöre-* ve *yat-* yardımcı fiillerinden eklenmiş biçimlerdir. İkinci grupta ise şimdiki zaman ekleri *dur-* yardımcı fiilden eklenmiştir.

Birinci gruba Türkmen Türkçesinin *Teke, Yomut, Gökleñ, Alili, Salur, Ärsarı, Sarık, Sakar, Mürçe, Garadaşlı, Yemreli, Mehin, Küren, Ata* ve *Iğdır* diyalekt ve ağızları dâhil edilebilir. Bu ağızlarda şimdiki zaman eki olarak *yöre-* / *yat-* fiillerinden eklenmiş biçimler kullanılır. Oldukça çeşitlilik gösteren biçimler şu şekildedir: -yā, -yā̄, -ya, -yā̄, -ye, -yō, -yō̄, -yo, -yō̄, -yār, -yār̄, -yör, -yör̄, -yār, -yer, -ō, -ōr, -iy, -iȳ.

İkinci gruba *Nohur, Hasar, Änev, Kıraç, Mukrı, Eski, Stavropol, Düyeçi, Hatap, Surhu* diyalekt ve ağızları girer. Bu ağızlarda şimdiki zamanı karşılamak için *dur-* yardımcı fiilden türemiş biçimler, -a, -e, -y zarf-fiil eklerinin üzerine gelerek kullanılır. Çeşitlilik gösteren bu biçimler yaygın olarak *a+dır /-e+dir, -y+dır / -y+dir, -a+dı /-ä+di, -y+dı /-y+di, -a+du /-ä+du / -e+du, -a+dür /-e+dür, -y+dür* vs. şeklindedir.

Çovdur ve *Olam* diyalektleri ise hem *yöre-* yardımcı fiilden gelmiş -yör / -yö biçimlerini hem de *dur-* yardımcı fiilden gelmiş biçimleri şimdiki zamanı karşılamak için kullanır.

3. Türkmen ağızlarında kullanılan şimdiki zaman eki ve varyantları *yöre-* yardımcı fiiline dayandırılırken, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki biçimler *yoru-* yardımcı fiiline dayandırılır. Ancak her iki fiilin de hem Türkmen ağızlarında hem de Türkiye Türkçesi ağızlarında şimdiki zaman eklerine kaynaklık ettiği görülür.

Türkmen ağızlarındaki şimdiki zaman eklerinin kaynağı olan *yöre-* fiili aslında Anadolu ağızlarında da bazı ağız gruplarının şimdiki zaman ekinin kaynağı olmalıdır. Bu durumda, Anadolu ağızlarında görülen -yörür, -yörü, -yö biçimlerini

(*olmuyörür, giriyörü, başlâyörü, geliyö, çıkıyö* vs.) ünlüsü incelenmiş ve uyumu bozan örnekler olarak değerlendirmek yerine Türkiye Türkçesi ağızlarında esas olarak “yorur”dan eklenmiş biçimlerin yanında “yörür”den gelen biçimler kabul etmek uygun olacaktır. Aynı şekilde Türkmen ağızlarındaki *-yör, -yö* biçimleri de aslında “yörü-” fiilinden değil “yorur”dan gelmiş olmalıdır.

4. Kullanılan biçimlere göre Türkmen ağızlarındaki varyantlar daha çok Türkiye Türkçesi ağızlarının Batı Grubu ağızlarıyla benzerlik gösterir. Bu benzerlik Batı Grubu ağızı bölgelerinde yoğun olarak Oğuz boylarının yaşamıyla doğrudan ilişkilendirilebilir.

5. Türkmen Türkçesinde kullanılan şimdiki zaman ekinin ünlüsü daha çok *a*’laşmış yani kısa ya da uzun *a* / *e* ünlülü biçimle görülür. Bu biçimlere kıyasla *o*’laşmış biçimler daha azdır.

6. Türkiye Türkçesi ve ağızlarındaki *-yor* ve varyantlarına en yakın kullanım Türkmen Türkçesinin Ārsarı (*yaz-yö / yaz-yör*), Çovdur (*yaz-yör*), Olam (*yaz-yör / yaz-yö*) ağızlarıdır.

7. Türkiye Türkçesi Batı grubu ağızlarının VII. Grubunda yer alan Adıyaman, Halfeti, Birecik, Kilis ağızlarındaki *-ör* biçimi (*aķör, gelör*) de Sarık ağızındaki biçimle benzerlik gösterir (*yaz-ö / yaz-ör*).

8. Şimdiki zaman eki Ārsarı ağızında seyrek olarak *-yör / -yö* biçiminde de kullanılır (*etyö, ötäyityörler*). Benzer biçim Türkiye Türkçesi Batı ana ağız grubunun VII. Grubunda yer alan ağız gruplarında (Afşin, Elbistan, Göksun, Andırın, Adana, Hatay, Tarsus, Ereğli ağızlarında) tek tük *-yör/ -yö* (*evleniyör, geliyö, diyör*) biçiminde görülür.

9. Yomut diyalektinin Kuzey ağızlarında, özellikle Uşak boyunda, şimdiki zaman eki *-iy / -iy* (*göriy, biliy, ağriy*) biçimindedir. Türkiye Türkçesi Batı grubu ağızlarının VI. Grubunda yer alan ağızlardaki (Amasya, Tokat, Malatya, Divriği vb.) *-iy/ -iy / -iy* biçimleriyle benzerlik gösterir (*yetmiy* vs.).

10. Yomut diyalektinin Batı grubundaki *-yā, yā, -yār, -yār*, Salır diyalektindeki *-yā, -yā*, Gökleñ diyalektindeki *-ya, -ye*, Sakar diyalektindeki *-ye, -ya*, Teke diyalektindeki *-yā, -yā*, Alili diyalektindeki *-ya, -ye*, Yemreli diyalektindeki *-ya, -ye* biçimindeki kullanımlar Türkiye Türkçesi Doğu grubu ağızlarındaki *-yēr/ -yē* biçimleriyle (*gēliyē, oluyēr, geliyē, aliyē*); aynı şekilde Batı grubu ağızlarındaki *-ya / -ye/ -yēr* (*geliye, baķıye, ķoşıye, seviya*) biçimleriyle benzerlik gösterir.

Kaynakça

- AKÇA, Hakan (2011), “Ankara İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *Turkish Studies*, Volume 6/1 Winter: 611-619.
- AMANSARIYEV, C. (1970), *Türkmen Dialektologiyası*, Aşgabat.
- BERDİYEV, P., S. Kürenov, K. Şamıradov, S., Arazkulyev (1970), *Türkmen Diliniñ Dialektleriniñ Oçerki*, Aşgabat.
- BERDİYEV, Recep (1988), *Türkmen Diliniñ Dialektlerinde ve Gepleşiklerinde İşlikler*, Aşgabat: İlim yay.
- BİRAY, Nergis (2007), “Acıpayam Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Ekleri ve Etnik Yapı İle İlişkisi, *Acıpayam Sempozyumu, Denizli – Acıpayam, 1–3 Aralık 2003*); *I. Acıpayam Sempozyumu bildirileri*, Acıpayam-Denizli: 375–382.
- DEMİR, Nurettin (1996), “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki *-ik gelir*”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992 (26 Eylül 1992 -1 Ekim 1992)*, Ankara: 43-56.

- GÜLENSOY, Tuncer (1985), “Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki”, *TKAE Prof. Dr. İbrahim KAFESOĞLU'nun Hatrasına Armağan*, Ankara, 1985, Yıl XXIII/1-2: 281-295.
- GÜLSEVİN, Güler (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: TDK yayınları.
- HAŞİMİ, Ahmet (2016), “Kırıkkale İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:4, Sayı:38: 256-265.
- KARAHAN, Leylâ (1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1996a), “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, İkinci Cilt, Ankara: TDK Yayınları:179-187.
- KORKMAZ, Zeynep (1996 b), “Bartın ve Yöresi Ağızları Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, İkinci Cilt, Ankara: TDK Yayınları:128-149.
- ÖNER, Mustafa (2016), “Genel Türkçede Ekleşen Yardımcı Fiiller (Gramerleşme Üzerine Tarihî - Karşılaştırmalı Bir İnceleme)”, *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 26-27 Eylül 2016 Budapeşte-Macaristan, Ankara: İ. Doğramacı Bilkent Üniversitesi: 9-14.
- ÖZİŞİK, Sevi (2007), *Muğla İli Ağızlarının Türkmen Türkçesi Ağızlarıyla Karşılaştırılması* (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- POTSELUYEVSKİY, A. P. (1936), *Dialekt Türkmenskogo Yazıka*, Aşgabat.